

YVONNE KEULS
GEDRAGEN
OP DE WIND

SCHRIJVERSPRENTENBOEK

INHOUD

VOORWOORD

Aad Meinderts 7

DE PEN ALS MIDDEL

Schrijven tegen wil en dank

Monica Soeting 9

SPIEGEL VAN DE TIJD, MET BARSTEN

Over de blijvende actualiteit van *Jan Rap* en z'n maat

Jan Paul Bresser 49

YVONNE KEULS

Pionier van het betere straatverhaal

Janet Luis 67

AAN TAFEL MET MEVROUW K

Yvonne Keuls als Indisch schrijfster

Edy Seriese 93

DE TIEN GEBODEN

Kijk me aan!

Arjan Visser 127

Fotoverantwoording 138

Bibliografie 139

Register 142

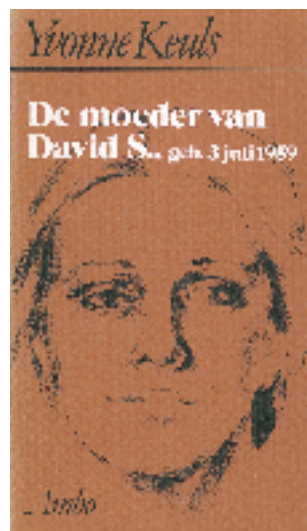
VOORWOORD

Aad Meindert

De Keulse Vaart. De oude waterweg die Amsterdam via Utrecht met de Lek bij Vreeswijk verbond heb ik op school ooit horen noemen. Ik wist als kind niet wat ik me daarbij moest voorstellen. De Keulse vaart en boeken als *Jan Rap* en *z'n maat*, *De moeder van David S.* en *Het verrotte leven* van Floortje Bloem: ik kan me daar van alles bij voorstellen. Geëngageerde, geestige en meeslepende verhalen die de lezer meevoeren en deelgenoot maken van de lotgevallen van jonge mensen die vermalen dreigen te worden in de raderen van het Systeem.

Toen ik in de jaren zeventig de lerarenopleiding volgde en stage liep op diverse middelbare scholen probeerde ik heldhaftig leerlingen te interesseren voor de Nederlandse literatuur. Ik ben bang dat ik hun J.C. Bloem en J.A. Dèr Mouw, twee van mijn favoriete dichters, te veel heb opgedrongen. Zullen de aan mij toevertrouwde proefkonijnen nog weleens wakker liggen terwijl hun hoofd geteisterd wordt door de regel 'Denkend aan de dood kan ik niet slapen/ en niet slapend denk ik aan de dood'? Maandag zullen ze weleens zuurkool eten, maar dwalen hun gedachten boven het dampende bord dan af naar Adwaita? De vraag stellen is haar beantwoorden.

Anders ligt het bij de boeken van Yvonne Keuls, die dit jaar haar tachtigste verjaardag viert. Haar werk hoefde ik niet aan te prijzen. De leerlingen kwamen er zelf mee. Zoals ik hen enthousiast probeerde te maken voor klassieke dichters, zo trachtten zij mij te overtuigen van de kracht van het soci-

1980

aal-realistische oeuvre van Yvonne Keuls. Met succes. De rauwe werkelijkheid kwam het klaslokaal binnen en Bloem en Dèr Mouw stonden bibberend op de gang.

Menig spreekbeurt had drugsgebruik als thema, want een leerling wil origineel zijn, net als iedereen. Niet zelden werden daarbij dan Keuls' boeken betrokken. Het leesbevorderingswerk dat Yvonne Keuls daarmee geruisloos heeft verricht, is indrukwekkend. Volop straatrumoer in de literatuur en in de klas, dankzij het werk dat, wortelend in de journalistiek, met Keulse vaart geschreven werd. Haar boeken zijn bij grote groepen lezers geliefd en door haar televisiebewerkingen van bijvoorbeeld de romans van Louis Couperus heeft zij velen vertrouwd gemaakt met ons literaire erfgoed, wat meer is dan menig docent Nederlands kan zeggen. Ook dat is de verdienste van Yvonne Keuls, die met dit Schrijversprentenboek volkomen terecht in de schijnwerpers staat.

Ik hoop dat mijn leerlingen Keuls' indrukwekkende literaire carrière zijn blijven volgen en dat die hen ook gevoerd heeft naar de verstilde Indische taferelen die de kern vormen van haar latere werk.

De tachtig kaarsjes die zij nu in één keer moet kunnen uitblazen zijn bijzaak (al lijkt het me wel een helse klus). Belangrijker is de taart zelf, haar boeken, waarvan ontelbare lezers nog altijd smullen.

Aad Meinderts (1957) is sinds begin 2009 directeur van het Letterkundig Museum te Den Haag. Van 2002 tot 2005 was hij directeur van het Haags Historisch Museum/Museum de Gevangenpoort te Den Haag en van 2005 tot 2009 directeur van de Stichting Lezen. Meinderts heeft vele publicaties op zijn naam staan waaronder *Een literaire roadtrip* en hij werkt aan een biografie over Anna Blaman.

DE PEN ALS MIDDEL
Schrijven tegen wil en dank

Monica Soeting

‘Yvonne Keuls,’ schreef Tony van Verre in 1986, ‘is een veelgelezen auteur en dat is, als je haar werk kent, in elk geval ’n beetje curieus.’ Waarom dat zo vreemd is, legt hij in de daaropvolgende zin uit. Keuls, zegt Van Verre, schrijft niet alleen ‘substantiële, kleingeletterde boeken’, maar vooral ook verhalen over hedendaagse, maatschappelijke problemen: ‘Problemen op het vlak van kindertehuizen, drugsgebruik, heroïne prostitutie, pedofiele relaties en alle (onvoorstelbare) ellende die daarmee samengaat.’¹

Circa 1992

De onderwerpen van romans als *Jan Rap en z'n maat* (1977), *De moeder van David S.* (1980), *Het verrotte leven van Floortje Bloem* (1982), *Annie Berber en het verdriet van een tedere crimineel* (1985), *Daniël Maandag* (1988) en *Lowietjes Smartegeld of: het gebit van mijn moeder* (1995) kun je inderdaad niet vrolijk noemen. Maar is het daarom vreemd dat ze populair zijn? Niet als je bedenkt dat Keuls' romans over problemen gaan waarmee bijna iedereen vroeg of laat te maken krijgt. Of, eerder nog, problemen waarmee we allemaal dagelijks worden geconfronteerd, in de krant en op de televisie. Bovendien weet Keuls die problemen in goed leesbare verhalen samen te vatten. Ze schrijft geen ingewikkelde verhandelingen, maar dialogen die direct van de straat lijken te komen, en dat meestal ook doen. Want veel van Keuls' boeken zijn tot stand gekomen uit ontzetting of woede over concrete misstanden. Die misstanden is ze in woorden en daden te lijf gegaan, zoals het gebrek aan opvangthuizen voor verslaafde jongeren, het tekort aan goede scholen in Zuid-Afrika of het kindermisbruik door een Nederlandse kinderrechtster. Niet van achter haar bureau – of beter, niet alleen van achter haar bureau – maar door een opvangtehuis op te richten, een school te stichten en de rechtster aan te klagen. 'Betrokkenheid,' zei Van Verre terecht, 'is haar motor.'

Als baby op schoot bij
oudste broer Hans.
Met links broertje Rudi
en zusje Greetje.

‘Betrokkenheid,’ zei Van Verre terecht, ‘is haar motor.’ Dat gold in 1986, toen ze vijfenvijftig was, en dat geldt in 2011, nu ze tachtig is.

Waar die betrokkenheid vandaan komt? Vraag het Keuls zelf, en ze zal zeggen: ‘Ik ben een oorlogskind.’ Een kind dat meemaakte dat haar Joodse vader in de Hongerwinter van 1944 stierf nadat hij een overdosis slaappillen had ingenomen. Hij had tbc, en de enige remedie, dacht men destijds, was goed eten. Maar eten was in die periode, zoals bekend, schaars. ‘Mijn vader bleef een mathematisch denkend mens,’ zei Keuls in 2006 tegen Arjan Visser. ‘Hij bedacht dat hij de winter toch niet door zou komen en dat het dus geen zin had langer te blijven leven. De anderen konden die ene

boterham veel beter gebruiken.’² ‘De anderen’, dat waren zijn vrouw Johanna (die Jopie werd genoemd), hun dochters Greetje en Yvonne, en de zonen Hans en Rudi, die in 1938 allemaal vanuit Nederlands-Indië naar Den Haag waren gekomen.

Dat kind was in 1940 begonnen met schrijven over het onrecht dat ze om zich heen zag: fietsen die werden gevorderd, boeren die profiteerden van de honger van stedelingen, Nederlandse politieagenten die zich tot handlangers van de Duitsers lieten maken, en een zieke vader die in een vrachtwagen werd geladen. De oorlogservaringen maakten haar weerbaar, zegt ze. Ze maakten dat ze zich openstelde voor verzet tegen misstanden. Als hbs’er las ze de boeken van Charles Dickens en begreep ze dat je ook als schrijver onrecht kunt bestrijden. Meer dan zeventig jaar en zeventig romans, toneelstukken en verhalenbundels later stelt ze vast dat ze nooit iets heeft gedaan wat ze niet met haar geweten in overeenstemming kon brengen.

Maar woede over onrecht leidt niet automatisch tot een lange carrière als die van Keuls. Daarvoor heb je ook doorzettingsvermogen nodig, in combinatie met betrokkenheid, improvisatievermogen, een flinke dosis relativiseringsvermogen en talent; een beetje geluk, en de juiste vrienden op het juiste moment. Keuls’ nauwe banden met haar moeder, zus en broers hielpen ook.

Het reservoir aanspreken

Keuls’ doorzettingsvermogen en betrokkenheid maakten dat ze zich nooit heeft laten ontmoedigen. Toen ze in 1953, koud van de kweekschool, onderwijzeres werd van een zesde klas met meer dan vijftig leerlingen in een Haagse volksbuurt, hield ze stand door te improviseren. Of, zoals ze het zelf uitdrukt: ze sprak haar reservoir aan. Geen geld voor nieuwe schoolboeken? Dan maakte ze,

Yvonne Keuls (rechts) te midden van collega-onderwijzers van de lagere school waar zij in de jaren 1952-1954 werkte.

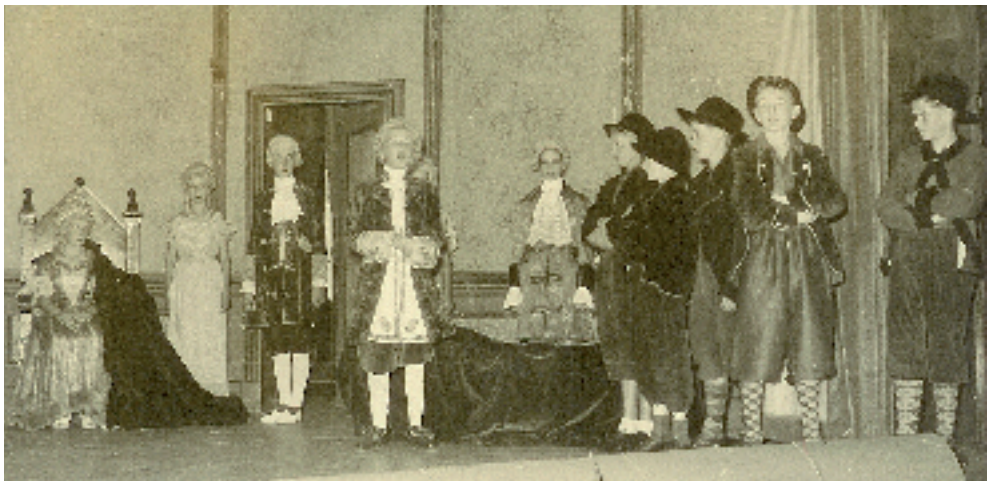

Juf Bamberg tussen haar leerlingen van de vierde klas van de school aan de Baambruggestraat in Den Haag, 1953-1954.

Juf Bamberg voor de klas, 1953-1954.

Uitvoering van de musical die Yvonne Keuls maakte met haar leerlingen van de lagere school aan de Baambruggestraat in Den Haag, 1953.

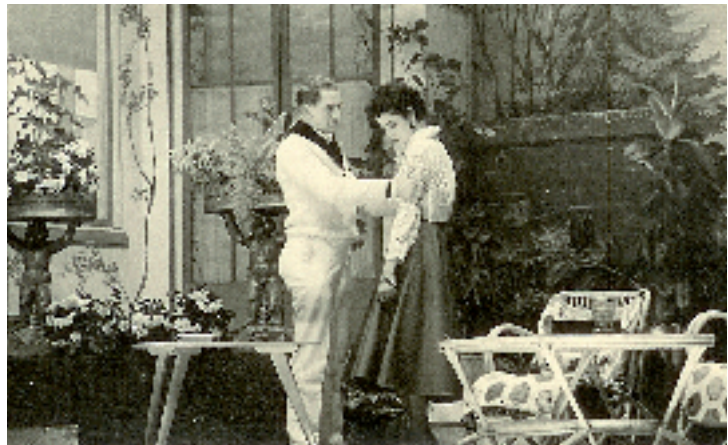
geïnspireerd door de lessen van haar pianoleraar Daey Ouwens, zelf liederen over de Nederlandse geschiedenis. 's Morgens voor schooltijd stencilde ze die voor haar leerlingen. Ze kocht voor vijftig gulden een piano en liet die voor vijftien gulden naar het klaslokaal brengen. De kinderen schaarde ze rond die oude piano om zingend de plaatsnamen van Groninger stations of de jaartallen uit de vaderlandse geschiedenis te leren. Toen de kinderen wilden toneelspelen, werkte Keuls haar liederen om tot zangspelen. In een van haar autobiografische verhalen uit *Madame K* zegt ze het zo: 'Op een dag zijn we zomaar begonnen met wat men nu een musical noemt.'³ De leerlingen leverden het materiaal, Keuls schreef de teksten en bedacht danspassen, en de ouders fabriceerden de kostuums en de decors. Een vader regelde de huur van een toneelzaal.

De uitvoering werd een succes. Dat niet Keuls maar het hoofd van de school voor dat succes werd geëerd, is een van de persoonlijke en algemene onrechtvaardigheden waarmee Keuls in de jaren vijftig te maken had. Een andere was haar ontslag in 1954, na haar huwelijk met Rob Keuls. Vrouwelijke ambtenaren verloren in die tijd hun baan als ze gingen trouwen. Dit veranderde in 1957, maar toen had Keuls inmiddels twee dochters (Claudette, geboren in 1955, en Marysa,

In de periode als onderwijzeres maakte Keuls voor haar leerlingen eigen lesmateriaal inclusief illustraties. Zoals 'Een beknopt overzicht van de voorname stenen en fossielen' en 'De dans', 1952-1954.

Na haar ontslag in 1954 als onderwijzeres werkte Yvonne Keuls bij verzekeringsmaatschappij OLVEH en werd lid van de toneelclub. Zij speelde daar onder meer rollen in de stukken *Sabrina* en *Ninotchka*.

geboren in 1957). De geboorte van Claudette had overigens geleid tot Keuls' ontslag bij een verzekeringsmaatschappij waar ze een jaar eerder werk had gevonden als rekenaar. Zwangere vrouwen werden op de rekenafdeling niet getolereerd. Keuls stond van de ene op de andere dag zonder getuigenschrift op straat. Tot overmaat van ramp dulde ook de hospita van het echtpaar Keuls geen zwangere huurders. Hierop schoot Yvonne's moeder te hulp. De Keulsen namen hun intrek in haar huis aan de Haagse Laan van Meerdervoort. In *Madame K* onthult Keuls een glimp van het leven daar in die tijd. Niet alleen familieleden die de jappenkampen en de wraakacties van Indonesische nationalistten had-

Met baby Claudette, 1956.

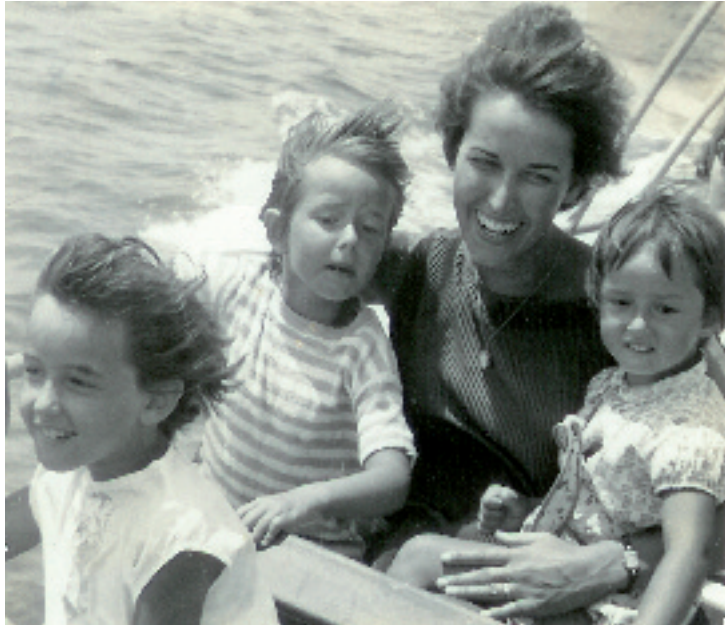

Yvonne Keuls met in haar armen de op 13 januari 1961 geboren Gerdientje, links Marysa geboren op 23 december 1957 en rechts de op 23 december 1955 geboren Claudette.

den overleefd vonden onderdak bij haar moeder, maar ook mensen die om een andere reden een plek nodig hadden of die gewoon dol waren op Keuls' moeder, en omgekeerd: 'Beneden ons en boven ons mijn moeder met iedereen die ze "kassian" vond en in huis opnam. Tante Dé, oom Ernst, Milly, Frans, Fransje, Kobus, oom Wimpie... En dan waren er ook nog mijn directe familieleden – met inbegrip van mijn Indiëse tantes – die dagelijks acte de présence gaven. De hele club liep maar tegelijk door naar mij met een cadeautje voor de baby die wel erg lang op zich liet wachten.'⁴

In 1958 kwam het gezin Keuls in aanmerking voor een vierkamerwoning in een nieuwe flat aan de rand van Den Haag. De flat maakte deel uit van een sociaal experiment: de woningen werden toegewezen aan gezinnen uit allerlei sociale lagen. Dat klonk ideaal, maar was het niet. Anders uitgedrukt, het idealisme werd door de praktijk ontkracht, want de verschillende lagen konden niet met elkaar opschieten. Het werd een rampzalig jaar, schrijft Keuls in *Madame K*. Met gehoorigheid was bij het bouwen geen rekening gehou-

Met dochters Claudette,
Marysa en Gerdien op
het water, circa 1965.

den. En omdat de bewoners er allemaal een eigen leefstijl op na hielden die ze op verschillende tijden van de dag en nacht uitleefden, was het nooit ofte nimmer rustig in het gebouw. Rob Keuls werkte overdag en studeerde 's avonds, en Yvonne bracht om het lawaai en de burenruzies te ontlopen haar dagen door bij haar moeder of haar zus. Je kunt je er de jarenvijftigbeelden bij denken: Keuls in een zomerjurk met bol-lende rok, een zware kinderwagen met twee kinderen voor zich uit duwend. Het is een bedrieglijk vrolijk beeld. Keuls had geen baan, weinig geld en geen uitzicht op verdere ontwikkeling. Als ze de dingen op hun beloop had gelaten in de verwachting dat een betere baan voor haar man ook voor haar en de kinderen een betere toekomst zou opleveren, zou ze niet de enige vrouw zijn geweest die zo dacht. Maar Keuls ging bij zichzelf te rade. Het werd weer tijd de bronnen aan te boren. Zelf heeft ze het in *Madame K* over een moment van inzicht, een epifanie bijna: 'Ik liep weer op straat, als een motor gekoppeld aan de kinderwagen, toen ik opeens stilstond en de omgeving bekeek. Flats. Waar ik ook keek, flats. Blokken flats. En ik zei hardop: "Dit wil ik niet meer. Ik wil hier weg. Ik voel me hier niet thuis. Rob studeert en ik moet iets

gaan doen wat ik kán en wat ik kan combineren met de kinderen. Wat kán ik in godsnaam? Ik gaf mezelf het antwoord: Schrijven.” Het was geen doordacht antwoord. Het was een antwoord dat in me opwelde en me tegelijkertijd verbaasde door de zekerheid waarmee ik het uitsprak.’⁵

In de levensverhalen van auteurs leidt zo’n inzicht vaak schijnbaar probleemloos tot de productie van hét meesterwerk. Keuls geeft in haar autobiografische boeken een realistischer beeld van wat er na haar voornemen gebeurde. Omdat er in de jaren vijftig in Nederland nog nauwelijks crèches bestonden en veel mensen, inclusief Keuls’ moeder, vonden dat vrouwen voor hun echtgenoot en kinderen moesten zorgen en het schrijven aan mannen of ongetrouwde vrouwen moesten overlaten, ging het allemaal niet vanzelf. En hoewel het haar ook dit keer niet ontbrak aan voortvarendheid en werklust, duurde het nog even eer ze een manuscript had liggen.

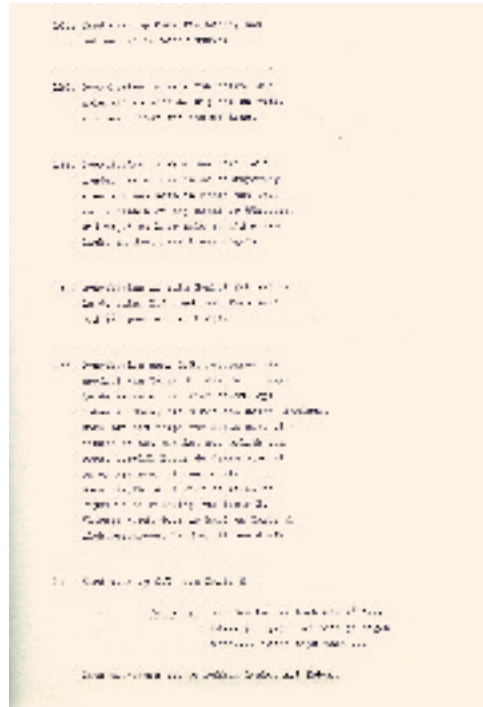
Ook daarna ging het niet allemaal van een leien dakje. Keuls stuurde haar manuscript naar een uitgeverij, waar het zoek raakte. Ze werd voor een derde keer zwanger van een dochter, Gerdien, die in 1961 werd geboren. Maar ze bleef schrijven, want schrijven, stelde ze zo’n dertig jaar later vast, doet ze niet ‘omdat’, maar ‘desondanks’⁶ – ondanks alles behalve ideale omstandigheden en ondanks tegenwerking. En

Omslag van *Foei toch, Frances!* Blijspel in drie bedrijven. Het verscheen in 1960 onder Keuls’ meisjesnaam Yvonne Bamberg.

Titelpagina en pagina met een door Keuls getekende toneelindeling van het typescript van het blijspel *Foei toch, Frances!*

Titelpagina en pagina uit het script van het in opdracht van de NCRV gemaakte televisiespel *Onbegonnen werk*. Yvonne Keuls kreeg voor dit stuk de Mr. H.G. van der Vies-prijs 1967, een prijs die werd toegekend ter bekroning van oorspronkelijk Nederlands toneelwerk. De jury bestond dat jaar uit Ed. Hoornik, David Koning en Marie-Sophie Nathusius.

soms ‘mede dankzij’. Want toen ze een toneelstuk had geschreven stuurde ze het naar de acteur Cruys Voorbergh. Die nodigde haar uit en verklaarde dat ze een goede schrijfster was, maar dat ze een slecht toneelstuk had geschreven. Hij hielp haar het stuk te herschrijven, en vond een amateurgezelschap dat het wilde opvoeren. Daarna ging het langzamerhand bergopwaarts voor Keuls en haar gezin, ook al verdwenen de problemen niet. Er waren drie kinderen om voor te zorgen en haar deelname aan een hoorspelwedstrijd leidde niet tot een felbegeerde geldprijs (gelukkig wel tot een uitzending en een honorarium). Maar het salaris van haar man steeg, ze konden een oud huis huren, en toen Keuls en haar gezin in de jaren zestig op vakantie in Spanje waren, ontmoette ze daar een journalist die bij *Het Vaderland* werkte en haar – na enige aandrang – een opdracht voor een verhaal gaf. Hoewel dat niet werd geplaatst, kreeg ze in 1964 een eigen column in de krant. Die column moest, zoals dat voor vrouwelijke columnisten gebruikelijk was, over haar kinderen gaan.